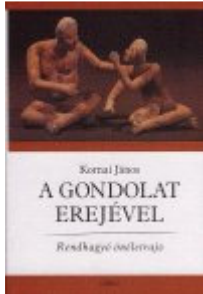

Kossuth Rádió Gondolat-Jel
Kornai János: A gondolat erejével
Elhangzott: 2005. május 15.

A gondolat erejével, életrajz és az életmű összefoglalása egy kötetben Kornai Jánostól, a világhírű közgazdász-kutatótól, aki mint írja, könyvével tanúnak jelentkezik.

A rendszer, amely sosem kedvelte őt, ezt a nyilvánosságkerülést a nyilvánosság tilalmával is sokszor megfejelte. Így lett Kornai János a Kádár-rendszer híres és egyben ismeretlen alakja. Könyveit hol kiadták, hol nem – a vége felé már inkább igen –, de nem véletlen, hogy Pesten az a pletyka keringett: Nobel-díját, amelyet a Hiány című művéért kapott volna, egyenesen Aczélék akadályozták meg.

Kornai a szocializmust írta le, a működését, amely a tökéletes működésképtelenség volt. A gazdaságot, amely nem többletet hozott, hanem sokszor még a meglévőből is elvett. Az üres polcokat, az ostoba szerkezetet, a politika említése nélkül korlátolt és szemellenző politikát. Most rendhagyó önéletrajzzal jelentkezett, mint maga írja, tanúnak. A könyvről a régi barát Kende Péter politológus beszélt.

„Ennek a könyvnek az az érdekessége, és ugyanakkor szerintem a teljesítménye is, hogy egy jelentős tudós visszatekint nemcsak életének különféle állomásaira a szó mindenféle értelmében, hanem elsősorban azokra a művekre, amelyeket írt. Ezeket újragondolja, olykor kritikával illeti, elismeri bizonyos könyvek gyengeségét, vagy hogy a maguk korában talán nem is voltak olyan időszerűek, de egészen véve dióhéjban összefoglalja az ő főbb eredményeit, és teljesítményeit. Kornai János egy morális lény – ez a könyv több fejezetéből kiderül, ahol ő őszintén fel van háborodva bizonyos dolgokon, és saját magának sem tud egészen megbocsátani azokért a választásokért, hogy a sztálinista korszakban abszolút álláspontokat képviselt, védett a maga tehetségével. Emiatt nem tud magának megbocsátani. Ez nagyon szép része a könyvnek, hogy ő állandóan morálisan is megvonja a tevékenysége mérlegét.”

Gyórfy Miklós beszélgetése alapján*

* Forrás: Magyar Rádió Online http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=137054&rid=PT1BT3IBVE0=
2005. május 18., szerda 10:27

Kornai János: A gondolat erejével – a beszélgetés teljes szövege
2005. május 18., szerda 9:52

Kende Péter:– Ennek a könyvnek az az érdekessége – s ugyanakkor szerintem a teljesítménye is – hogy egy jelentős tudós visszatekint nemcsak életének különféle állomásaira, a szó mindenféle értelmében, hanem elsősorban azokra a művekre, amelyeket írt. Ezeket újragondolja, olykor kritikával illeti, elismeri bizonyos könyveknek a gyengeségét, vagy hogy a maguk korában talán nem is voltak olyan időszerűek, de egészben véve dióhéjban összefoglalja az ő főbb eredményeit és teljesítményeit.

– A ti pályátok a német birodalmi gimnáziumtól a Madiszon, a Szabad Népen, a kommunizusból való kiábránduláson keresztül hosszú ideig egy úton ment, és aztán '56 után te elmentél, ő pedig maradt; és ezt nagyon részletesen indokolja, hogy ő miért maradt itt.

– Teljesen igazad van, hogy életünk első harminc éve teljesen párhuzamosan folyt le, és ebbe beletartoznak az első iskolaévek az első elemiből kezdve, ahova mindketten kicsit korábban kerültünk a szabályosnál. A szétválás, az életutak szétválása az '56 következtében volt, mert én egy bizonyos aktivitással, erőbedobással vettem részt az '56-os forradalomban, néhány héttel az oroszok visszajövele után, és a megtorlások kezdete után arra kényszerültem, hogy elmenjek, mert az alternatíva az volt, hogy börtönbe csuknak.

– Ez bizonyos értelemben Kornait is fenyegethette, hiszen kihallgatták; neki is volt valami sara, ahogy ezt mondani szokták.

– Valamicske, de mondjuk ő reménykedhetett abban, hogy nem lesz bántódása, és ez a számítás végül is bevált. Sok kellemetlensége volt, különösen azért, mert ugye a barátainak a túlnyomó része azok közé tartozott, akik '56 előtt és '56-ban tettek valamit, és ezeknek az ügyében őt sorozatosan kihallgatták, és szerettek volna terhelő vallomásokat kicsikarni belőle.

– Főleg azokkal szemben, akik nem tudtak elmenekülni, hanem itthon börtönbe kerültek.

– Börtönben voltak; olyan emberekkel szemben, mint Gimes Miklós, Vásárhelyi Miklós, és szerettek volna terhelő vallomásokat kicsikarni belőle, de ezt ő nem tette meg. Valószínűleg ez is szerepet játszik abban, hogy az '56 utáni első évtizedben nemcsak mellőzve volt, de nagyon kényes és rossz helyzetben volt, míg visszakérülhetett a tudományos kutatásnak a tulajdonképpen terepeire, addig egy jó évtized eltelt.

– Nagyon érdekes, és ez a könyv tanúsítja, hogy Kornai milyen hallatlanul tudatosan tervezte azt is, hogyan fog olyan vallomásokat tenni, amelyek nagyjából kielégítik a kíváncsiságot, de senkire semmi terhelőt ne mondjon.

– Igen, Kornai János egy morális lény, a könyv több fejezetéből kiderül, ahol ő őszintén

fel van háborodva bizonyos dolgokon, és saját magának sem tud egészen megbocsátani azokért a választásokért, hogy a sztalinista korszakban olyan abszolút álláspontokat képviselt, védett a maga tehetségével – emiatt nem tud magának megbocsátani. Ez nagyon szép része a könyvnek, hogy ő állandóan morálisan is megvonja a mérlegét. Igazad van abban, hogy Kornai János egy hihetetlenül tudatos ember, aki az életpályáját kidolgozta. És itt visszatérek az előbbi kérdésre, amire nem válaszoltam egészen. Valóban Kornai János elhatározta, hogy itt kíván munkálkodni, Magyarországon kíván munkálkodni; az ő tudományos tevékenysége a szocialista típusú gazdaságoknak a feltérképezése és a megmagyarázása volt.

– *Szigorúan nem marxista alapon; mert ez is egy tudatos választás.*

– Szigorúan nem marxista alapon. A marxizmussal való szakításunk az még együtt, nem csak párhuzamosan, együtt történt, mert mi fiatalokunkban áttanulmányoztuk Marx Tőkét és marxisták lettünk, és aztán az ötvenes évek tapasztalatai után megint áttanulmányoztuk Marx Tőkét együtt, és tökéletesen szakítottunk azokkal az alapelvekkel, metódusokkal amik abban voltak. Tudományos, higgadt, tárgyyszerű leírására törekedett azoknak a mechanizmusoknak, amelyek ezt a fajta kommunista, szocialista gazdaságot jellemzik, és úgy érezte, hogy ezt leginkább akkor tudja megtenni, hogyha itt marad Magyarországon. Ha elment volna, akkor ugyan őt szívesen befogadják a nyugati szovjetológiai körökben, mert hiszen ő már nagyon sokat hozott volna magával, de úgy érezte, hogy akkor valahogy nincs igazán benne azokban a dolgokban, amikről neki írnia kell. Valamilyen értelemben az ő életműve egy nagy tanúságtétel, hogyan működik ez a gazdasági rendszer, és nem csak gazdaságilag – ez már az ő nagy összefoglaló munkájából derül ki –, hanem hogyan működik politikailag, mert hiszen a gazdaságot nem lehet megérteni a politikai háttér nélkül.

– *Miközben szentül elhatározta, ugyancsak '56 környékén, lehet, hogy talán ezt is együtt... ő azt mondta, hogy politikával pedig a továbbiakban nem foglalkozom.*

– Ő ehhez nagyon szigorúan tartotta magát. Én ilyen elhatározást nem tettem, talán azért sem, mert nem volt nekem olyan tudatos életvezetésem, mint János barátomnak – de nem is tehettem, mert úgy éreztem, hogy az én gondolkodásom alapvetően politikai kérdések körül forog, a politikaelméletbe dolgoztam bele magam Franciaországban. Jánosnál ez szigorú elhatárolódás volt, miközben persze tisztában volt azzal, hogy egy olyan politikai rendszerben, ahol mindent politikának nyilvánítanak, azért alapjában véve teljesen apolitikus nem lehet. Azt akarta elkerülni, hogy őt politikai okokból támadják.

– *Az egész viszonya ezután ezzel a Magyarországgal, amit továbbra is a hazájának vallott és itt tevékenykedett, nagyon ambivalens volt. Olyan volt, hogy viszonylag korán kiengedték Cambridge-be, aztán megtiltottak bizonyos dolgokat. Engedték kiadni munkáját, utána nem engedték kiadni. Állandó „húzd meg-ereszd meg” volt az ő tevékenységével kapcsolatban, és ő azért nagyon tudatosan mégiscsak azon munkálkodott, hogy ezt valahogyan véghez tudja vinni, és külföldre valahogy el tudja vinni. Ez dupla nehézséget jelentett.*

– Dupla nehézség volt, azért is, mert külföldön őt nagyon erősen marasztalták. Több, négy vagy öt egyetem ajánlott fel neki katedrát, és ő végül is csak egy olyan katedrát

fogadott el, amely lehetővé tette számára, hogy fele időben Magyarországon maradjon. Ez volt a Harvard. Neki ki kellett ott alkudnia, harcolnia magának, hogy ő csak félidőben tanít, és a másik félidőben a magyarországi kutatóintézetben marad. Ez egy óriási teljesítmény volt. Azt hiszem, hogy ezt nagyon jól tette, mert ilyen módon fél lábbal benne volt a világ tudományos vérkeringésében, ahol nagyon nagyra becsülték, és Nobel-díj-esélyes is volt. Sokszor a véletlenül múlik, hogy hasonló szintű emberek közül végül is kit választanak ki, ő határozottan Nobel-díj-esélyes volt, mert benne volt a szűk listában. Ugyanakkor másfelől itthon ápolta a maga kis kertecskéjét. Volt neki egy magyarországi illetősége, kutatóintézeti állása; a nagy paradoxon Kornaival kapcsolatban, hogy a magyar tudománynak ezt a kiemelkedő nagyságát nagyon sokáig nem fogadta be a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem. Egy akkori, rossz emlékű rektorának a döntéséből kifolyólag, egy Hári László nevű, abszolút jelentéktelen embernek a döntéséből kifolyólag, aki úgy határozott, hogy Kornai nem lehet tanár a Közgazdaságtudományi Egyetemen, miközben minden valamirevaló közgazdász Magyarországon tudta, hogy ő a mi nagy közgazdászunk.

– A Harvarddal befejeződött az ő viszonya, és szintén nagyon ragaszkodott ahhoz, hogy a Kollégium Budapesten itt Magyarországon megint legyen meg az a kutatóbázis, ahol a maga munkáját el tudja végezni. Eddig is egészen fantasztikus, szinte már irracionális, pedig hát nagyon is racionális...

– Olyan szempontból irracionális, ugye, hogy az ő életkorában, most már hetvenhét éves elmúlt, természetes volna, hogy szépen visszavonul nyugalomba, és rózsákat ápol, vagy valamilyen más hobbitévékenységet folytat

– Pénzérmekeket gyűjt, vagy valami ilyen...

– Igen, vagy szép könyveket olvas, szép zenét hallgat. Egyébként sok zenét hallgat, szóval nem igaz, hogy az ő életében nincs ilyesmi. De azért ő maradt ez az a „munkaállat”, aki mindig is volt, aki rettentő...

– ...magyarban munkakutyának szokták hívni.

– Igen, aki rettentő sokat dolgozik, aki úgy érzi, hogy feleslegesen élne, hogyha nem kanyarítana ki egy tanulmányt minden hónapban, vagy minden negyedévben. Ez neki fontos dolog, hogy ő munkálkodik. A könyvet is úgy írta, mintha ez tudományos könyv volna, mert hónapokat töltött levéltárban és összegyűjtötte az összes papírjait. De nem csak amolyan visszaemlékezésféle, amilyenre az emberek manapság nagyon hajlamosak.

– Hogyne, hát ez gazdagon adatolt, lábjegyzetekkel ellátott...

– ...ez egy teljesen adatolt munka, majdhogynem egy tudományos munka, persze ezenkívül az élettörténetét is megírta, ami helyenként bizony nagyon fordulatos és érdekes.